

Informace, recenze

AACR2R v české katalogizační praxi

Dnes už není téměř pro žádného českého katalogizátora tato zkratka záhadou. Stejně tak ani termín „UNIMARC“. Současnosti výměnného formátu UNIMARC byla však věnována předcházející stať v této rubrice, následující řádky jsou malou rekapitulací aktivit souvisejících s AACR2R.

Pokud jde o vývoj původních anglo-amerických katalogizačních pravidel, nejde v současnosti o zásadní koncepční změny; z dalších revizí a dodatků jsou patrně především úpravy speciálních druhů dokumentů. I nadále jsou AACR2R doporučována jako základní standard pro jmenovanou katalogizaci. Kromě českého vydání AACR2R (z let 1994-1995) a zatím dvou dodatků z roku 1997 a 2000 jsou v Národní knihovně ČR k dispozici původní interpretace AACR2R – v tištěné podobě (do roku 1997), a komplet původního vydání a interpretací dovedených až do současnosti na CD-ROM.

V českém jazyce byla vydána pouze interpretace AACR2R Kongresové knihovny z roku 1989 (*MAXWELL, Margaret F.: Příručka k AACR2R, revize 1988 : výklad a příklady k Anglo-americkým katalogizačním pravidlům. Praha : Národní knihovna ČR, 1995*). Aktualizované vydání této publikace je v Národní knihovně ČR k dispozici pouze v anglickém jazyce (*Maxwell's handbook for AACR2R : explaining and illustrating the Anglo-American Cataloguing Rules and the 1993 Amendments. Chicago : ALA, 1997*).

V roce 2001 je patrné, že české vydání AACR2R přijali naši katalogizátoři v podstatě za své, o důvodech a o smyslu jejich používání není již třeba nikoho přesvědčovat. Velký zájem o kurzy AACR2R/UNIMARC, které pořádá Národní knihovna ČR a některé další knihovny, svědčí o tom, že stále více knihoven katalogizuje podle těchto standardů, event. chce být připraveno pro sdílenou katalogizaci či přejímání záznamů ze souborných katalogů, kde jsou tyto standardy povinné.

K některým kapitolám AACR2R se připravují instrukce pro jejich používání v českém prostředí, vlastně se vytvářejí české interpretace k AACR2R. S tímto cílem pracuje v Národní knihovně ČR několik pracovních skupin – pro jmenové a věcné zpracování dokumentů a pro speciální druhy dokumentů – zastřešených Radou pro katalogizační politiku.

Cesta za českými interpretacemi AACR2R často připomíná cestu bludištěm, včetně návratů do výchozích pozic a nového hledání přijatelné cesty. Promyšlená důkladnost a provázanost původních AACR2R umožňuje totiž opravdu pouze mírnou korekci směrem k jejich použitelnosti v českém prostředí. Po deseti letech aplikace a používání AACR2R jsme si však při rozhodování o řešení katalogizačních problémů jistější, katalogizační politika se zaměřuje spíše na podstatnější problémové okruhy. Postupně vznikají příručky pro jednotlivé druhy dokumentů, ve kterých katalogizátor najde opravdu vše potřebné – včetně českých příkladů. Je tedy již co nabídnout, k řešení problémů se přistupuje pragmatičtěji, s větším nadhledem. Uvažujeme i o podobné prezentaci AACR2R, jakou nabízejí jejich autoři formou CD, tzn., aby jednoduchá instalace a následná manipulace s CD umožnila každému katalogizátorovi sledovat nejnovější stav katalogizačních pravidel včetně posledních dodatků, revizí a interpretací.

Jaké české interpretace k AACR2R a příručky ke katalogizaci (včetně českých příkladů) byly dosud vydány? Jsou nějaké novinky a co je jejich obsahem?

Dosud byly *schváleny* následující české interpretace (v tištěné podobě v edici Standardizace, v elektronické podobě na elektronické adrese <http://www.nkp.cz> v rubrice odborné činnosti/odborné aktivity/katalogizace a národní bibliografie/katalogizační politika/schválené materiály.

● **AACR2R/UNIMARC : schválené české interpretace.** Praha : Národní knihovna ČR, 1999. 37 s. (Standardizace; č. 18)

Obsahuje interpretace pravidel 0.12, 0.13, přehled používání volitelných a alternativních pravidel v kapitole 1 *Obecná pravidla*, v kapitole 2 *Knihy, brožury a jednorázové tisky*, v kapitole 21 *Volba selekčních údajů*, v kapitole 22 *Personální záhlaví*, v kapitole 24 *Korporativní záhlaví*, v kapitole 25 *Unifikované názvy*, a v kapitole 26 *Odkazy*. Dále obsahuje podrobnou informaci o používání návěští v oblasti poznámek a přílohu B Zkratky. Příloha B je povinným doplňkem ke stejnojmenné kapitole v AACR2R, zveřejňuje totiž seznam zkratek, povolených k používání v bibliografickém záznamu. Tento seznam nahrazuje Seznam zkratek pro jmenový a věcný popis různých druhů dokumentů vydaný v této edici pod č. 2, a tím i původní stanovisko k používání zkratek podle ustanovení ISBD.

● **AACR2R/UNIMARC : schválené české interpretace. Speciální dokumenty.** Praha : Národní knihovna ČR, 2000. 37 s. (Standardizace; č. 23)

Obsahuje přehled používání volitelných a alternativních pravidel v kapitole 3 *Kartografické dokumenty*, 5 *Hudebniny*, 6 *Zvukové záznamy*, 7 *Filmy a videozáznamy*, 8 *Grafika*, 9 *Elektronické zdroje (původně počítačové soubory)*, 10 *Objekty (trojrozměrné dokumenty)* a 11 *Mikrodokumenty*.

- Stanoviska k volitelným a alternativním pravidlům pro **seriály** (kapitola 12 AACR2R) jsou k dispozici pouze na elektronické adrese <http://www.nkp.cz> v rubrice odborné činnosti/katalogizace a národní bibliografie/katalogizační politika/materiály k připomínkovaní.

- Zatím jen částečně byla schválena instrukce pro zápis unifikovaných názvů, která vyšla v „oranžové řadě“ edice Standardizace v roce 1997 pod názvem **AACR2R/UNIMARC : české interpretace. Část II.**

Schválená část materiálu **Unifikované názvy** (listopad 2000) je zatím přístupná pouze na elektronické adrese: <http://www.nkp.cz/standard/schv.htm>

Uvedené pokyny se týkají dosud projednaných českých interpretací k některým kategoriím unifikovaných názvů, přesněji k pravidlu **25.15 Zákony atd.** a k pravidlu **25.18A Bible.** Použití unifikovaných názvů pro uvedené kategorie je sice nepovinné, doporučuje se však.

Samostatný materiál bude připraven pro používání unifikovaného názvu u hudebních děl, kde je unifikovaný název povinný i na úrovni minimálního záznamu. Rovněž tak bude samostatný materiál připraven i pro metodiku používání unifikovaných názvů ve věcném zpracování dokumentů. Na tvorbě českých interpretací – českých unifikovaných názvů pro bibli a její části se podílela Společná katalogizační komise SKIP a ČIS.

Zbývající část materiálu, týkající se zápisu názvu originálu a dalších vedlejších záhlaví v bloku propojovacích polí (4- -), by měla být dokončena v letošním roce.

Problematiku doplňují schválená řešení v dotazech č. **80 a 81** v **databázi katalogizačních dotazů NK ČR.**

Dotaz č. 80 se týká uvádění unifikovaného názvu pro zákony na společné téma, dotaz č. 81 informuje, jak postupovat při tvorbě unifikovaných názvů u novelizací, aktualizací, v dodatcích apod. k základním zněním zákonů.

Užitečnou pomůckou je také český překlad doporučené IFLA **Seznam unifikovaných názvů pro liturgická díla latinských ritů katolické církve** v redakční úpravě Hany Vodičkové (Standardizace; č. 21) a **Záhlaví pro katalogizaci náboženské literatury : metodická příručka pro korporativní záhlaví a unifikované názvy.** Praha : SKIP, 2001.

- **Zápis jmen korporací ve jmenném a věcném zpracování**

Na elektronické adrese <http://www.nkp.cz/standard/schv.htm> jsou vystaveny dva materiály, které přinášejí české interpretace ke kapitole **23 Geografická jména** a ke kapitole **24 Korporativní záhlaví** tak, aby jmenní i věcní katalogizátoři mohli používat jednotnou formu selekčních údajů.

V úvodu k prvnímu z nich jsou komentovány důvody, které vedly k „formalizaci“ korporativního záhlaví, k přehodnocení stupně této formalizace v souvislosti s budováním souboru autorit jmen korporací a ke kategoriím korporací, kde je tvorba formalizovaných korporativních forem povolena.

Další instrukce jsou určeny pro tvorbu **jmen českých korporací**; pro **jména zahraničních korporací** je doporučeno jejich ověřování v souboru autorit Kongresové knihovny (LC Names).

Materiály řeší:

- Zápis jmen korporací popsaných pod geografickým jménem (geografické jméno jako vstupní prvek) včetně doporučených příručkových pramenů a tabulky s přehledem vstupních prvků v korporativním záhlaví v případě popisu pod geografickým jménem pro Českou republiku
- Zápis jmen mezinárodních korporací, používaných v českém prostředí, pod českou obecně užívanou formou
- Zápis jmen korporací složených z iniciál
- Stručnou formu jména korporace
- Použití kvalifikátoru v korporativním záhlaví, typy kvalifikátorů
- Jména korporací, zapsaná vždy s kvalifikátorem místa v podpoli \$c (galerie, knihovny, muzea, nemocnice, školy (základní, střední))
- Podřízené a související korporace zapsané v podřízeném vztahu
- Státní organizace zapsané v podřízeném vztahu ke jménu státního/správního celku

Problematiku doplňují schválená řešení v dotazech č. **12, 17, 65, 79** v **databázi katalogizačních dotazů NK ČR.**

Dotaz č. 12 se týká obecných kvalifikátorů v korporativním záhlaví, č. 17 používání jména Česká republika v některých oblastech bibliografického záznamu, č. 48 zápisu údajů o vydavateli v korporativním záhlaví, č. 49 zápisu iniciál ve jménu korporace, č. 86 zápisu pořadového čísla konference v kvalifikátoru v korporativním záhlaví, č. 65 korporativních záhlaví při katalogizaci studijních plánů VŠ a dotaz č. 79 kódů rolí v korporativních záhlavích, vedlejších záhlaví pro univerzitu (u dizertací).

Příručky ke katalogizaci, zohledňující dosud schválené české interpretace:

- MINTY, Wilma: **AACR2R a UNIMARC : příručka pro praktickou katalogizaci s příklady.** 1. české vyd. Praha : Národní knihovna ČR, 1998

Český překlad podrobné instrukce pro jmennou katalogizaci knih, obsahující základní výklad AACR2R a formátu UNIMARC včetně příkladů a cvičení. Kromě základních standardů se příručka zabývá strukturou bibliografických záznamů, prameny bibliografického popisu, jednotlivými oblastmi popisu, volbou a zápisem selekčních údajů a problematikou autorit.

Příručka slouží také jako metodický materiál pro školení katalogizátorů, které pořádá Národní knihovna ČR.

- CELBOVÁ, Ludmila: **Katalogizace elektronických zdrojů : příručka pro katalogizátora**. Praha : Národní knihovna ČR, 2000

Stručný souhrn principů popisu; předpokládá znalost obecných standardů pro katalogizaci (AACR2R, UNIMARC, ISBD), odkazuje na příslušná pravidla AACR2R a pole UNIMARC. Zaměřuje se na specifické a složitější problémy katalogizace elektronických zdrojů. Příručka vychází z „českých interpretací“ dohodnutých spolupracujícími knihovnami v rámci Pracovní skupiny pro elektronické zdroje a vystavených na webovské stránce Národní knihovny ČR. Doplněno příklady v bibliografickém formátu UNIMARC.

- BENEŠOVÁ, Ludmila, ŠTOROVÁ, Jana: **Katalogizace zvukových dokumentů : příručka pro katalogizátora**. Praha : Národní knihovna ČR, 2000

Předpokládá znalost obecných standardů (AACR2R, UNIMARC, ISBD), uvádí odkazy na příslušná pravidla AACR2R. Zahrnuje i české interpretace pravidel tak, jak bylo dohodnuto na jednáních Pracovní skupiny pro zpracování nekněžních dokumentů a hudebnin. Doplněno příklady v bibliografickém formátu UNIMARC, převzatými z báze Národní knihovny ČR, včetně vysvětlení zvoleného postupu katalogizace.

Zájem o problematiku katalogizace potvrzuje i často používaná **databáze katalogizačních dotazů**, spravovaná odbornými pracovníky Národní knihovny ČR. Obsahu databáze se budeme věnovat postupně, protože v současnosti již obsahuje řešení téměř stovky katalogizačních problémů; prezentace řady z nich i touto cestou by byla na místě.

S dotazy se katalogizátoři obracují nejen na Národní knihovnu. Konzultační centra jsou téměř ve všech větších knihovnách. Také časopis **Čtenář** (ročník 2000) uveřejnil sérii článků věnovaných problematice AACR2R a UNIMARC. Zuzana Hájková (SVK České Budějovice) spolu s Hanou Vochozkovou (Ústav výpočetní techniky MU Brno) v nich odpovídaly na nejčastější dotazy katalogizátorů.

Některé dotazy ale vyžadují hlubší analýzu a týmové řešení, odpověď na daný problém tak získává postupně podobu interpretace příslušného pravidla. Materiály tohoto typu jsou vystaveny na již zmíněné elektronické adrese – nejdříve v rubrice „*Materiály k připomínkování*“, po schválení příslušnou Pracovní skupinou, event. Radou pro katalogizační politiku pak v rubrice „*Schválené materiály*“. Informace a připomínky k postupu řešení jsou k dispozici v elektronické konferenci „*Katalogizační politika*“ (Katpol@cesnet.cz).

Hana Kubalová
Národní knihovna ČR